

DARIUSZ KWIATKOWSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny

***Adoratio Sanctissimi* podczas nabożeństw eucharystycznych i ludowych**

Adoratio Sanctissimi during Eucharistic and Folk Devotions

Łacińskie słowo *adoratio* oznacza oddawanie czci i uwielbienie. We wszystkich religiach adoracja należy do istotnych elementów kultu religijnego. Dla chrześcijan jedynym jej przedmiotem są Osoby Boskie: Ojciec, Syn i Duch Święty. W tradycji chrześcijańskiej szczególne miejsce zajmuje adoracja Najświętszego Sakramentu, czyli oddawanie boskiej czci i uwielbienia Chrystusowi obecnemu pod postaciami eucharystycznymi. Adoracyjne przebywanie przy Chrystusie eucharystycznym pogłębia przyjaźń człowieka z Bogiem, pozwala otworzyć przed Nim serce i modlić się w potrzebach własnych i innych ludzi. Adoracja Najświętszego Sakramentu pogłębia wiarę, nadzieję i miłość, a nade wszystko przygotowuje do pełnego zjednoczenia z Chrystusem w Komunii świętej. Taka adoracja jest także świadectwem wiary w realną obecność Chrystusa w Eucharystii.

Zwyczaj wystawiania Najświętszego Sakramentu i jego adoracji zrodził się w XIV wieku i zawsze był ściśle związany z Eucharystią. Pierwotnie wystawiano Najświętszy Sakrament tylko w uroczystość Bożego Ciała podczas celebracji liturgii godzin. Z czasem praktykę tę rozszerzono także na inne dni, dając wierzącym możliwość „oglądania Hostii” i modlitwy przed obliczem Chrystusa eucharystycznego. Nadmierna częstotliwość wystawiania Najświętszego Sakramentu stała się przedmiotem troski i obawy o zanik czci i świętej bojaźni względem Eucharystii. Stąd synody kościelne ograniczały liczbę wystawień Najświętszego Sakramentu w ciągu roku.

Dziś można zaobserwować dwie skrajności w odniesieniu do wystawiania i adoracji Najświętszego Sakramentu. Pierwsza wyraża się w całkowitym zaniedbaniu lub ograniczeniu do minimum tej formy modlitwy. Druga natomiast traktuje wystawienie Najświętszego Sakramentu jako niezbędny element każdego nabożeństwa kościelnego. W takich sytuacjach można odnieść wrażenie, że nie ma nabo-

żeństwa bez wystawienia Najświętszego Sakramentu. Takie działania prowadzą do nadużyć i braku szacunku dla wystawionego Chrystusa eucharystycznego.

Celem artykułu jest przedstawienie nauki Kościoła o naturze i możliwościach wystawienia Najświętszego Sakramentu. W sposób szczególny pragniemy zwrócić uwagę na nabożeństwa eucharystyczne oraz możliwości wystawiania Najświętszego Sakramentu podczas tak zwanych nabożeństw ludowych.

I. WYSTAWIENIE NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA

Obecnie kwestie związane z wystawieniem i adoracją Najświętszego Sakramentu regulują następujące dokumenty Kościoła: Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum concilium*, nr 13, Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Eucharisticum Misterium* z dnia 25 maja 1967 roku, Instrukcja Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile donum* z dnia 3 kwietnia 1980 roku, wprowadzenie teologiczno-pastoralne do księgi zatytułowanej *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą* (polskie wydanie z roku 1985), Instrukcja Episkopatu Polski o kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą z 11 marca 1987 roku. Bardzo ważne jest również *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* wydane przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w roku 2002. W tych dokumentach należy szukać odpowiedzi na pytania: kiedy i w jakich okolicznościach można wystawiać Najświętszy Sakrament. Mówią one także, jak powinna przebiegać adoracja wystawionego Najświętszego Sakramentu oraz kiedy nie powinno się Go wystawiać.

1. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum concilium*

Konstytucja *Sacrosanctum concilium* podała ogólną zasadę odnowy liturgii oraz nabożeństw. Dokument podkreśla, że należy je sprawować zgodnie z przepisami i zasadami Kościoła oraz tak je porządkować, aby były zgodne ze świętą liturgią. Nabożeństwa winny z liturgii wypływać i do liturgii prowadzić¹. Zasada ta musi szczególnie dotyczyć nabożeństw z wystawionym Najświętszym Sakramentem.

2. Instrukcja *Eucharisticum Misterium*

Instrukcja *Eucharisticum Misterium* gorąco zachęca do celebracji nabożeństw prywatnych i publicznych względem Sakramentu Ołtarza również poza Mszą Świętą. Jednak należy czuwać, aby odbywały się one zgodnie z przepisami

¹ Por. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum concilium* nr 13.

Kościola. Dokument podkreśla, że wystawienie Najświętszej Eucharystii powinno skłaniać umysł wiernych do uznania w niej przedziwnej obecności Chrystusa i zachęcać do wspólnoty serca z Nim. Należy bardzo mocno akcentować związek wystawionego Najświętszego Sakramentu z Eucharystią. W zewnętrznej szacie wystawienia trzeba unikać wszystkiego, co mogłoby zaciemnić obecność Chrystusa eucharystycznego².

Dokument ten przewiduje dwa rodzaje wystawienia Najświętszego Sakramentu: dłuższe i krótkie. W obu przypadkach należy tak zorganizować nabożeństwo, aby wierni w modlitwie mogli oddać cześć Chrystusowi obecnemu w znaku eucharystycznego chleba. W związku z tym podczas adoracji nie powinno zabraknąć: czytania słowa Bożego, śpiewu, modlitwy wspólnej i modlitwy w milczeniu. Dopuszcza się także homilie i krótkie ekshortacje, prowadzące do lepszego zrozumienia tajemnicy eucharystycznej. Śpiew wykonywany podczas wystawienia Najświętszego Sakramentu winien być odpowiedzią wiernych na usłyszane słowo Boże. Na końcu wystawienia udziela się błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Natomiast dokument jednoznacznie zabrania wystawienia Najświętszego Sakramentu tylko dla udzielenia błogosławieństwa po Mszy Świętej³.

3. Instrukcja Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile donum*

W podobnym duchu wypowiada się Instrukcja Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile donum*. Dokument ten gorąco zachęca do praktykowania nabożeństw zarówno prywatnych, jak i publicznych do Najświętszego Sakramentu poza Mszą Świętą. Podkreśla się przy tym, że obecność Chrystusa adorowanego w Najświętszym Sakramencie wywodzi się z ofiary i zmierza do sakramentalnego i duchowego zjednoczenia z Nim⁴. W sprawowaniu nabożeństw eucharystycznych poza Mszą Świętą należy uwzględniać okresy roku liturgicznego, aby te praktyki zawsze harmonizowały z liturgią. Dokument bardzo mocno podkreśla, że w przypadku wszystkich przejawów pobożności eucharystycznej powinny być przestrzegane wskazania duszpasterskie i przepisy zawarte w *Rytuale rzymskim*⁵.

Ponadto w dokumencie tym czytamy: *Nie należy zapominać, że przed błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem winno się poświęcić odpowiedni czas*

² Kongregacja Obrzędów, Instrukcja *Eucharisticum Misterium*, nry 58; 60, [w:] J. Miazek (oprac.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 186-187 (=EM).

³ Por. tamże, nr. 62-66, s. 188-190.

⁴ Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja *Inaestimabile donum*, nr 20, [w:] J. Miazek (oprac.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, s. 274.

⁵ Por. tamże, nr. 21-22, s. 274.

na czytanie słowa Bożego, na pieśni i modlitwy oraz cichą adorację. Na zakończenie adoracji śpiewa się jakiś hymn, odmawia się lub śpiewa jedną z modlitw wybraną z Rytuału rzymskiego⁶.

Kolejne punkty Instrukcji mówią o usytuowaniu tabernakulum w kościele oraz zwracają uwagę, jakie powinno spełniać ono wymogi. Podkreśla się zwyczaj przyklęknięcia przed Najświętszym Sakramentem obecnym w tabernakulum, co ma być znakiem uwielbienia. Instrukcja podkreśla: *W ten akt należy wkładać całą duszę. Aby serce ugięło się przed Bogiem w kornej czci, przyklęknięcie nie powinno być ani śpieszne, ani niedbale*⁷.

4. Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą

Wielu cennych uwag dotyczących sposobu prowadzenia nabożeństw z wystawionym Najświętszym Sakramentem dostarcza nam wprowadzenie teologiczno-pastoralne do księgi zatytułowanej *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*. Najpierw dokument przypomina, że wystawienie Najświętszego Sakramentu ma prowadzić do uznania cudownej obecności Chrystusa w Eucharystii oraz do zjednoczenia z Nim. Także tutaj znajduje się przypomnienie, że podczas wystawienia nic nie może przysłaniać pragnienia Chrystusa, który ustanowił Eucharystię jako pokarm, lekarstwo i pokrzepienie⁸. W dalszej części spotykamy zalecenie, aby w kościołach i kaplicach, w których na stałe przechowuje się Najświętszy Sakrament, odbywało się każdego roku uroczyste jego wystawienie, aby wierni mogli gorliwiej rozważać i adorować tajemnicę Eucharystii⁹. Dokument zauważa, że w ważnej i powszechnej potrzebie biskup miejsca może nakazać modlitwy błagalne przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, trwające przez dłuższy czas¹⁰.

Porządek nabożeństw z wystawionym Najświętszym Sakramentem powinien uwzględniać czytanie słowa Bożego, śpiew oraz modlitwy wspólne i w ciszy. Zakazuje się wystawiania, którego celem byłoby tylko udzielenie błogosławieństwa. Dotyczy to zarówno Eucharystii, jak i innych nabożeństw¹¹.

Rubryki zawarte w obrzędzie wystawienia i błogosławieństwa eucharystycznego zalecają, by podczas wystawienia tak ułożyć modlitwy, śpiewy i czytania biblijne, aby adorujący mogli całą uwagę skupić na Chrystusie obecnym w Najświętszym Sakramencie. W tym miejscu mamy też zachętę, aby przed Najświęt-

⁶ Tamże, nr 23, s. 274-275.

⁷ Tamże, nr 26, s. 275.

⁸ *Rytuał Rzymski. Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985, nr 58.

⁹ Por. tamże, nr 62.

¹⁰ Tamże, nr 63.

¹¹ Por. tamże, nr 65.

szym Sakramentem, wystawionym na dłuższy czas, celebrować jakąś część liturgii godzin, a zwłaszcza godzin głównych, czyli jutrznię i nieszpory¹².

5. Instrukcja Episkopatu Polski *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*

W roku 1987 Konferencja Episkopatu Polski wydała Instrukcję *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*. Dokument ten stanowi odpowiedź na pytania duszpasterzy, które pojawiły się po opublikowaniu księgi liturgicznej *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, i jest próbą dostosowania księgi liturgicznej do polskich tradycji i zwyczajów. W pierwszej części Instrukcja przypomina ogólne zasady dotyczące wystawienia Najświętszego Sakramentu znajdujące się we wcześniejszych dokumentach Kościoła. Poza wystawieniem Najświętszego Sakramentu na dłuższy okres, zalecane są także adoracje trwające przez krótki czas. U nas są to adoracje w dni powszednie, adoracje niedzielne i tak zwana „Godzina święta”¹³.

Konferencja Episkopatu zezwala poszczególnym diecezjom na opracowanie własnych form przebiegu adoracji. Należy jednak uwzględnić chrystocentryczny charakter nabożeństwa oraz obecność: słowa Bożego, pieśni oraz modlitwy i milczenia. Poszczególne elementy adoracji wystawionego Najświętszego Sakramentu powinny uczyć prawdziwej pobożności eucharystycznej. Stąd muszą one prowadzić wiernych do pełnego udziału w tajemnicy paschalnej Chrystusa oraz do wdzięczności za Chrystusa dającego nam swoje życie. Adoracja Najświętszego Sakramentu ma wyrażać radość zebranych z życia w głębokiej przyjaźni z Jezusem i prowadzić do otwarcia przed Nim serca. Modlitwy wyrażające potrzeby zebranych, ich bliskich i wszystkich ludzi, powinny być błaganiem o pokój i o zbawienie całego świata. Celem wspólnej modlitwy jest pragnienie życia dla Chrystusa i zjednoczenie z Nim w komunii świętej. Natomiast konsekwencją adoracji eucharystycznej mają być dobre czyny świadczące o życiu w jedności z Chrystusem. W układzie adoracji znajdują się modlitwy uwielbienia i chwały, rozważanie tajemnic Chrystusa, modlitwy błagalne i prośby w różnych potrzebach wiernych. Jednak pierwszeństwo zawsze trzeba dać uwielbieniu i dziękczynieniu¹⁴.

¹² Por. tamże, nry 71-72.

¹³ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, nr 2, [w:] J. Miazek (oprac.), *To żyćcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, s. 317.

¹⁴ Por. tamże, nry 4-6, s. 317-318.

6. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*

Omawiając kościelne nauczanie o wystawieniu i adoracji Najświętszego Sakramentu, warto przywołać bardzo ważny dokument zatytułowany: *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*. Podkreśla się w nim, że adoracja Najświętszego Sakramentu jest szczególnie rozpowszechnioną formą pobożności w kulcie Eucharystii. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera adoracja w Wielki Czwartek po Mszy Wieczerzy Pańskiej. Najlepiej wyraża ona nierozzerwalny związek między celebracją Eucharystii i trwałą obecnością Jezusa pod postaciami konsekrowanymi. Stąd nie powinno się w Wielki Czwartek używać określenia: *przeniesienie Najświętszej Eucharystii do ciemnicy*, ale *przeniesienie Go do ołtarza adoracji lub wystawienia*. Sama adoracja winna mieć charakter eucharystyczny, a nie pasywny¹⁵.

Dyrektorium odwołuje się w tym miejscu do Instrukcji *Eucharisticum mysterium* i zaznacza, że kult adoracji Najświętszego Sakramentu opiera się na trwałej i mocnej podstawie, którą jest wiara w rzeczywistą obecność Chrystusa pod postacią chleba. Naturalna pobożność skłania katolików do zewnętrznego i publicznego ukazywania wiary i udawania się do świętej Eucharystii, aby coraz głębiej ją rozumieć i w niej się zanurzać. Bliskość Jezusa eucharystycznego daje wiernym doświadczenie najgłębszej Jego poufałości i miłości, a to z kolei prowadzi do ufnej modlitwy, w której polecają samych siebie oraz modlą się o pokój i zbawienie świata. Trwanie na modlitwie adoracji Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie umacnia wiarę, nadzieję i miłość oraz prowadzi do pełniejszego i bardziej pobożnego uczestnictwa w Eucharystii¹⁶.

Dyrektorium wymienia różne formy adoracji, które zawsze powinny być połączone z wiarą w obecność Chrystusa w znaku chleba. Zwraca przy tym uwagę, że w przypadku adoracji Najświętszego Sakramentu bardzo często spotykają się wyrazy pobożności liturgicznej i ludowej, między którymi niełatwo określić wyraźne granice. Po tym wstępie dokument mówi o trzech formach adoracji Chrystusa eucharystycznego. Pierwszą z nich jest zwykle nawiedzenie Najświętszego Sakramentu w tabernakulum. Ten rodzaj adoracji nazwany jest krótkim spotkaniem z Chrystusem powodowanym wiarą w Jego obecność. W tym przypadku adoracja przybiera formę modlitwy w milczeniu. Drugą formą jest adoracja sprawowana według przepisów liturgicznych przy wystawionym Najświętszym Sakramencie w monstrancji lub w puszce na dłuższy lub krótszy czas. Jako trzecią formę *Dyrektorium* wymienia adorację wieczystą lub nabożeństwo czterdziestogodzinne. W tym miejscu zaznaczono, że ma do niej prawo cała wspólnota za-

¹⁵ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, Poznań 2003, nr 164.

¹⁶ Por. tamże.

konna, stowarzyszenie eucharystyczne lub wspólnota parafialna. Tego typu adoracje umożliwiają różnorodne wyrażanie pobożności eucharystycznej¹⁷.

Odwołując się do wcześniejszych dokumentów Kościoła, *Dyrektorium* mówi także o elementach składowych tych adoracji. Na pierwszym miejscu wymienia się słowo Boże, które jest najważniejszą i z niczym nieporównywalną księgą modlitwy. Należy też zadbać o odpowiednie śpiewy i modlitwy. Dokument zachęca, aby wierni zapoznali się z niektórymi prostymi strukturami Liturgii godzin, do przestrzegania rytmu roku liturgicznego i do trwania na cichej modlitwie¹⁸.

Prawidłowe sprawowanie nabożeństw z wystawionym Najświętszym Sakramentem pomoże wiernym zrozumieć, że podczas ich trwania nie powinno się sprawować innych nabożeństw ku czci Maryi i świętych. Wyjątek stanowi modlitwa różańcowa, która ma wymiar chrystologiczny i podkreśla ścisły związek Maryi z Chrystusem. W dalszej części *Dyrektorium* bardzo szeroko przedstawia formy kultu oddawanego Maryi i innym świętym bez konieczności wystawienia Najświętszego Sakramentu¹⁹.

II. NABOŻEŃSTWA EUCHARYSTYCZNE W POLSCE

Przebieg celebracji nabożeństw eucharystycznych w Polsce opisują liczne agendy liturgiczne wydawane w poszczególnych diecezjach. Jedną z najbardziej znanych i używanych w wielu diecezjach jest *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej*²⁰. Księga ta zawiera szczegółowy opis nabożeństw z wystawionym Najświętszym Sakramentem. Pierwszym z nich jest tak zwane czterdziestogodzinne nabożeństwo²¹. Zrodziło się ono najprawdopodobniej w średniowiecznej Chorwacji. Natomiast nazwa „nabożeństwo czterdziestogodzinne” pochodzi z przekonania, że przez tyle godzin ciało Chrystusa przebywało w grobie przed zmartwychwstaniem²². Początkowo właśnie przez 40 godzin adorowano wystawiony Najświętszy Sakrament. Instrukcja *Eucharisticum misterium*, mówiąc o tym nabożeństwie, posługuje się określeniem *coroczne uroczyste wystawienie Najświęt-*

¹⁷ Por. tamże, nr 165.

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Por. tamże, nry 165-247.

²⁰ *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa*, Wydawnictwo Św. Krzyża, Opole 1981 (dalej ALDO).

²¹ Zob. tamże, s. 29-30.

²² Por. J. Decyk, *Dynamiczny nurt kultu Eucharystii w Kościele*, [w:] *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 197; por. A. Podleś, *Dzieje Czterdziestogodzinnego Nabożeństwa w Polsce*, [w:] *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. W. Schenk, Lublin 1982, s. 253-284; S. Hołodok, *Czterdziestogodzinne nabożeństwo wczoraj i dzisiaj*, [w:] *Łądzkie Sympozja Liturgiczne II*, red. A. Durak, Kraków 2000, s. 183.

szego Sakramentu²³. Zaznacza się, że może ono odbywać się w tych świątyniach, w których na stałe przechowywana jest Eucharystia. Ze względu na zewnętrzne trudności spowodowane pracą i stylem życia dziś przepisy nie wymagają wystawienia ściśle nieustannego i trwającego 40 godzin. Natomiast zwraca się uwagę, aby w nabożeństwie tym uczestniczyła większa liczba wiernych. W przeciwnym razie należy *schować Najświętszy Sakrament na czas wcześniej ustalony i ogłoszony, jednak nie częściej niż dwa razy w ciągu dnia*²⁴.

Opolska *Agenda* w wypadku czterdziestogodzinnego nabożeństwa przewiduje całodzienną adorację Najświętszego Sakramentu w niedzielę, poniedziałek i wtorek przed Środą Popielcową. Są to tak zwane „dni eucharystyczne”, a w odnowionym kalendarzu liturgicznym nazywa się je kwartalnymi dniami modlitw o ducha pokuty²⁵. Rozpoczynający się Wielki Post skłania do modlitwy adoracyjnej i w związku z tym należałoby w taki sposób urządzić godziny modlitwy przed Najświętszym Sakramentem, aby mogły z nich skorzystać liczne grupy wiernych.

Głównym celem nabożeństwa czterdziestogodzinnego jest pogłębienie wiary w tajemnicę eucharystyczną rozumianą we wszystkich jej aspektach. Dlatego podczas adoracji trzeba przybliżać wiernym teologię Eucharystii, a zwłaszcza prawdę o realnej obecności Chrystusa w znakach eucharystycznych. Można osiągnąć to poprzez kazania, osobistą refleksję, wspólną modlitwę, czytanie Pisma Świętego i katechezę. Nabożeństwo to winno się także przyczyniać do liczniejszego udziału wiernych w Komunii świętej przyjmowanej podczas Mszy św. W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że adoracja Najświętszego Sakramentu nie powinna zastępować celebracji Eucharystii w tych dniach. Nabożeństwo to prowadzi również do bardziej doskonałego i pełnego uczestnictwa w Eucharystii oraz żywego spotkania wiernych z Chrystusem w Komunii świętej²⁶.

Agenda zamieszcza także uwagi o przebiegu i organizacji tak zwanej nieustannej lub wieczystej adoracji Najświętszego Sakramentu²⁷. Adoracja wieczysta to nieprzerwanie trwające oddawanie czci wystawionemu Najświętszemu Sakramentowi, oddawane przez jednostki lub wspólnoty religijne i parafialne w obrębie diecezji. Ta forma adoracji Najświętszego Sakramentu narodziła się w katedrze mediolańskiej na początku XVI wieku i stopniowo rozszerzała się kolejno na wszystkie kościoły w Mediolanie. W Polsce pojawiła się w końcu XVIII

²³ EM, nr 63, s. 189.

²⁴ Tamże, nr. 63-65, s. 189-190.

²⁵ Por. J. Miazek, *Struktura nabożeństw eucharystycznych w praktyce parafialnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 39 (1986), nr 4, s. 319-320.

²⁶ Por. S. Hołodok, *Czterdziestogodzinne nabożeństwo*, s. 197; T. Korpusiński, *Nabożeństwa związane z Eucharystią*, „Ateneum Kapłańskie” 75 (1983), nr 3 (448), s. 419.

²⁷ Zob. ALDO, s. 31.

wieku. Oprócz wieczystej adoracji organizowanej w całej diecezji i angażującej wszystkie kościoły i kaplice parafialne istnieją także kościoły, w których wyznaczono specjalne miejsca. Odprawiana jest ona w stałych terminach w poszczególnych kościołach, a na wyznaczone godziny adoracyjne zaprasza się różne grupy parafian²⁸. Taka całodzienna lub nocna adoracja cieszy się w Polsce dużą popularnością.

W naszej Ojczyźnie kult Najświętszego Sakramentu wiąże się ściśle z kultem Najświętszego Serca Pana Jezusa. Konferencja Episkopatu Polski w swoich wskazaniach zachęca, aby w każdy pierwszy piątek miesiąca sprawować wotywną Mszę Świętą o Najświętszym Sercu Pana Jezusa²⁹. Po niej powinno nastąpić: wystawienie Najświętszego Sakramentu w monstrancji, odmówienie litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa, aktu poświęcenia i udzielenie błogosławieństwa eucharystycznego³⁰. W tym miejscu, odnosząc się do dokumentów Kościoła powszechnego, warto by się zastanowić, czy tej krótkiej adoracji wystawionego Najświętszego Sakramentu nie ubogacić obecnością słowa Bożego, które jeszcze głębiej ukazywałoby tajemnicę miłości Jezusa Chrystusa wypływającej z Jego Serca. To Serce najmocniej bije w Eucharystii i stąd trzeba te prawdy przypominać wiernym przez słowo Boże, odpowiednie rozważanie i zapewnienie czasu na modlitwę w ciszy. Niewątpliwie te elementy pogłębiałyby rozumienie nabożeństwa pierwszego piątku i jeszcze bardziej zbliżały wiernych do Serca Pana Jezusa.

Do popularnych nabożeństw eucharystycznych celebrowanych w Polsce trzeba zaliczyć Godzinę Świętą, którą sprawuje się w czwartek przed pierwszym piątkiem miesiąca, przed wieczorną Mszą Świętą lub po niej³¹. Źródłem tego nabożeństwa należy szukać w słowach Chrystusa wypowiedzianych do apostołów w Getsemani: *Tak jednej godziny nie mogliście czuwać ze Mną? Czuwajcie i módlcie się, abyście nie ulegli pokusie; duch jest wprawdzie ochoczy, ale ciało słabe* (Mt 26,41). Oznacza to, że celem tej adoracji jest rozważanie i uwielbienie miłości Chrystusa w tajemnicy Jego męki i śmierci. Za uczestnictwo w tym nabożeństwie wierni mogą uzyskać odpust zupełny na zwykłych warunkach³².

Ponieważ szczegółowych zaleceń dotyczących tej adoracji nie ma, można ją układać w sposób dowolny, jednak z zachowaniem przepisów o przebiegu nabożeństwa z wystawionym Najświętszym Sakramentem. Zwykle nabożeństwo takie rozpoczyna się modlitwą wstępną, po czym następuje czytanie Pisma Świę-

²⁸ Por. J. Miazek, *Struktura nabożeństw eucharystycznych*, s. 320.

²⁹ Zob. Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Wskazania duszpasterskie o nabożeństwach dodatkowych*, 30.10.1972, [w:] *Dokumenty Duszpastersko-Liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 288-299.

³⁰ Zob. ALDO, s. 221-227.

³¹ Zob. tamże, s. 31-36.

³² Zob. *Agenda liturgiczna diecezji wrocławskiej*, red. K. Konecki, Wrocław 2011, s. 209.

tęgo i cisza modlitewna lub krótka homilia. Kolejnym elementem jest rozważanie tajemnicy Eucharystii, czemu towarzyszy śpiew. Pod koniec mają miejsce bardzo rozbudowane modlitwy błagalne. Całość kończy błogosławieństwo³³. *Agenda liturgiczna diecezji wrocławskiej* przedstawia wzór nabożeństwa Godziny Świętej. Pierwszym elementem jest tutaj oczywiście wystawienie Najświętszego Sakramentu dokonywane przy odpowiedniej pieśni (np. *Bądźże pozdrowiona*). Potem mamy modlitwę wstępną, która stanowi formę wyznania wiary w rzeczywistą obecność Chrystusa w Najświętszym Sakramencie. Anamneza modlitwy nawiązuje do modlitwy Chrystusa w Ogrójcu i snu apostołów. W modlitwie tej wyrażone zostaje pragnienie trwania przy Jezusie i przepraszania Go za popełnione grzechy i niewierności. Mocno podkreśla się na początku adoracji, że ma być ona dialogiem z Jezusem Chrystusem obecnym w Najświętszym Sakramencie. Dlatego zaraz po tej modlitwie winien być odczytany odpowiedni fragment Pisma Świętego, po czym powinna nastąpić chwila medytacji w ciszy. Następnie w formie dialogowanej dokonuje się wyznanie wiary w obecność Chrystusa w Najświętszym Sakramencie, Piśmie Świętym i zgromadzeniu liturgicznym. Także tutaj przewiduje się modlitwę w ciszy. W dalszej części nabożeństwa jest miejsce dla odpowiednich pieśni i rozważań o tematyce eucharystycznej: *Trwajcie w miłości mojej* i *Chleb życia*, po czym zanosi się modlitwy błagalne obejmujące potrzeby Kościoła, całej ludzkości, grzeszników, chorych i cierpiących i wszystkich uczestniczących w nabożeństwie. Można odmówić również *Litanie do Najświętszego Imienia Jezus*. Na zakończenie adoracji wykonuje się pieśń i błogosławieństwo eucharystyczne³⁴.

Warto podkreślić, że księga liturgiczna *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, omawiając wystawienie trwające przez dłuższy czas oraz wystawienie trwające przez krótki okres, nie określa ściśle struktury i treści tych nabożeństw. Stało się tak, ponieważ nie chciano przez to zniszczyć i odrzucić różnych tradycji lokalnych. Wprowadzenie ujednoliconego rytu bowiem spowodowałoby ich unicestwienie³⁵. Rytuał wskazuje na to, że ważniejsza jest treść nabożeństwa niż jego układ formalny. Jako zasadę przyjęto tu chrystologiczny charakter nabożeństwa³⁶.

³³ Por. J. Miazek, *Struktura nabożeństw eucharystycznych*, s. 320.

³⁴ *Agenda liturgiczna diecezji wrocławskiej*, s. 209-213.

³⁵ Por. J. Miazek, *Struktura nabożeństw eucharystycznych*, s. 321-322.

³⁶ Zob. *Rytuał Rzymski. Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, nr 71.

III. WYSTAWIENIE NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU PODCZAS NABOŻEŃSTW LUDOWYCH

Kwestię wystawienia Najświętszego Sakramentu podczas nabożeństw ludowych sprawowanych w Polsce podjęła Instrukcja Episkopatu Polski *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*. Instrukcja przypomina, że *należy usilnie dążyć do tego, by nabożeństwa z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, które są częstą praktyką w naszych kościołach i najpowszechniejszym wyrazem kultu Eucharystii poza Mszą św., nadal były utrzymane i pogłębiane. Aby wierni we właściwy sposób w nich uczestniczyli, należy przez słowo wprowadzające lub przez wybrane fragmenty Pisma św. ukazywać ich wewnętrzny związek z tajemnicą Eucharystii*³⁷.

Do nabożeństw, w czasie których można wystawić Najświętszy Sakrament, Instrukcja zalicza: różaniec, gorzkie żale i nabożeństwa majowe. Dokument uzasadnia także praktykę wystawiania Najświętszego Sakramentu podczas tych nabożeństw. Modlitwa różańcowa opiera się na Ewangelii i odnosi się do tajemnicy wcielenia i odkupienia ludzi. Stąd należy ją uważać za modlitwę, która ma pełne znamię chrystologiczne³⁸. Takie rozumienie modlitwy różańcowej odprawianej przed wystawionym Najświętszym Sakramentem nabiera głębszego znaczenia. Instrukcja wyraźnie mówi, że *należy jednak przez odpowiednio dobrane fragmenty Pisma św., lub przez rozważania ukazywać wiernym chrystologiczny charakter modlitwy różańcowej i uwydatniać związek tajemnicy Chrystusa rozważanej na różańcu z tajemnicą Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie*³⁹. Bez takich rozważań i obecności odpowiednio dobranego słowa Bożego wystawienie Najświętszego Sakramentu podczas modlitwy różańcowej mogłoby sugerować, że modlimy się *do Maryi przez wstawiennictwo Jezusa*. Takie myślenie jest niedopuszczalne.

Typowo polskie nabożeństwo gorzkich żali zalicza się do tradycyjnych nabożeństw wielkopostnych i jest rozważaniem męki Chrystusa podjętej dla naszego zbawienia. Pomaga ono wiernym zbliżyć się do tajemnicy zbawczej śmierci Chrystusa. Należy pamiętać, że każda Eucharystia jest uobecnieniem męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Stąd odpowiednio dobrane fragmenty Pisma Świętego i głoszone rozważania Męki Pańskiej powinny pogłębiać treściowo to wielkopostne nabożeństwo i pełniej ukazywać jego powiązanie z tajemnicą Eucharystii. Dlatego obecność wystawionego Najświętszego Sakramentu jest jak najbardziej wskazana⁴⁰.

³⁷ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, nr 17, s. 320.

³⁸ Por. Paweł VI, Adhortacja *Marialis cultus*, Niepokalanów 1984, nr 46.

³⁹ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja *O kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, nr 18, s. 320-321.

⁴⁰ Por. tamże, nr 19, s. 321.

Trudniejsze może być zrozumienie wystawiania Najświętszego Sakramentu podczas nabożeństwa majowego. W Polsce to nabożeństwo jest zwyczajowo odprawiane przed wystawionym Najświętszym Sakramentem. Poszczególne wezwania litanii skierowane są do Maryi, ale refren *módl się za nami* przypomina, że Ona jest naszą orędowniczką u swego Syna. Dlatego ważne jest przypomnienie wiernym przed rozpoczęciem majowego nabożeństwa szczególnego udziału Maryi w misterium zbawienia oraz prawdę o Jej orędownictwie. Instrukcja wskazuje, że nabożeństwa majowe można odprawiać w dwojakiej formie:

- a) Na początku wystawia się Najświętszy Sakrament i przed nim odbywa się całe nabożeństwo.
- b) Przed wizerunkiem Najświętszej Maryi Panny śpiewa się *Litanie loretańską* i głosi się albo czyta odpowiednie rozważanie. Następnie celebrans przechodzi do głównego ołtarza, wystawia Najświętszy Sakrament, odprawia krótką adorację i po odśpiewaniu pieśni eucharystycznej udziela błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem⁴¹.

Oczywiście nie będzie żadnym nadużyciem sprawowanie całego nabożeństwa przed obrazem lub figurą Matki Bożej bez wystawionego Najświętszego Sakramentu. Ubogaceniem takiego nabożeństwa będzie niewątpliwie obecność słowa Bożego.

Jeżeli natomiast chodzi o kult innych świętych, Instrukcja jest jednoznaczna i wyraźnie stwierdza: *Wspominając świętych, Kościół głosi misterium paschalne w świętych, którzy współcierpieli i zostali współwielbieni z Chrystusem. W nabożeństwach ku czci świętych uwaga koncentruje się na osobie świętego i dlatego takie nabożeństwa nie powinny być odprawiane z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Po modlitwach do świętego i po kazaniu można odprawić nabożeństwo eucharystyczne. W ten sposób Święty ukazuje się jako ten, który prowadzi do Chrystusa*⁴². Oczywiście nabożeństwo eucharystyczne, które sprawowałyby się po nabożeństwie ku czci świętych, powinno zawierać wszystkie elementy, o których wspominaliśmy wyżej. Również w tym przypadku rodzi się niebezpieczeństwo, że wystawienie Najświętszego Sakramentu na czas odmówienia litanii do świętego może sugerować, iż modlimy się do świętego przez pośrednictwo Jezusa.

*

W dłuższym zakończeniu niniejszego artykułu warto pokusić się o wskazanie perspektyw rozwoju i pogłębienia kultu Eucharystii poza Mszą Świętą. Niekwestionowana konieczność kultu eucharystycznego dla życia uczniów Chrystu-

⁴¹ Por. tamże, nr 20, s. 321.

⁴² Tamże, nr 21, s. 321.

sa oraz dla wzrostu Kościoła wymaga nieustannej troski o jego rozkwit. Sobór Watykański II dokonał wielkiej reformy Eucharystii i na nowo odkrył jej wartość w życiu Kościoła i poszczególnych wiernych. To jednak nie zawsze szło w parze z rozwojem i właściwym rozumieniem kultu Eucharystii poza Mszą Świętą. W wielu miejscach zlikwidowano liczne nabożeństwa eucharystyczne i zmalała u wiernych potrzeba modlitwy adoracyjnej przed wystawionym Najświętszym Sakramentem.

Z drugiej strony w innych miejscach praktyka wystawiania Najświętszego Sakramentu była i jest nadużywana. Niekiedy można odnieść wrażenie, że wystawiony Najświętszy Sakrament nie stanowi centrum kultu, ale jest zwykłym dodatkiem do jakiegoś innego kultu oddawanego świętym czy „uświetnieniem” jakiegoś kościelnego przedsięwzięcia. Taka praktyka jest często widoczna także w Polsce, gdzie trudno sobie wyobrazić odmówienie jakiegokolwiek litanii do świętych bez wystawienia Najświętszego Sakramentu.

W tym kontekście trzeba postawić pytanie: co zrobić, aby nabożeństwom eucharystycznym przywrócić właściwe znaczenie i miejsce w życiu liturgicznym i pobożnościowym Kościoła. Odpowiadając na postawione pytanie, należy najpierw zauważyć, że w celu wzmocnienia tego wymiaru życia Kościoła należy przede wszystkim być wewnętrznie przekonanym o konieczności oddawania Najświętszemu Sakramentowi kultu uwielbienia i czci. Oznacza to, że wszelkie działania duszpasterskie winny podążać w tym kierunku, aby ukazywać wiernym zarówno obowiązek, jak też korzyści płynące ze spotkania z Chrystusem eucharystycznym. W związku z tym podczas przepowiadania dotyczącego Eucharystii należy także uwzględniać adorację Najświętszego Sakramentu.

Niewątpliwie we właściwym zrozumieniu nabożeństw eucharystycznych potrzebne będzie ściślejsze powiązanie wystawienia Najświętszego Sakramentu z Ofiarą Nowego Przymierza. Adoracja winna *wchodzić w sam przebieg Mszy Świętej*⁴³. W kontekście duszpasterskim można w tym miejscu zaproponować, aby tam, gdzie odprawia się kilka Eucharystii, wprowadzić godziną adorację między kolejnymi Mszami. Oczywiście i w przypadku tej propozycji należy unikać skrajności dotyczącej choćby częstotliwości praktykowania tego wystawienia Najświętszego Sakramentu.

Wydaje się, że ważnym postulatem będzie także tworzenie przestrzeni adoracji. Bardzo często wierni nie mają możliwości adoracji Chrystusa eucharystycznego z powodu zamknięcia kościołów. To może prowadzić do odzwyczajenia ludzi od nawiedzania Najświętszego Sakramentu w ciągu dnia. Problem ten można rozwiązać poprzez wydzielenie do tego celu kaplicy z kratą. Takie zabezpiec-

⁴³ W. Miziołek, *Duszpasterstwo eucharystyczne*, [w:] *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, s. 237.

czenie z jednej strony uniemożliwia dokonanie rabunku czy profanacji, a z drugiej pozwala na adorację Najświętszego Sakramentu.

W tym kontekście bardzo ważną rolę do odegrania ma działalność katechetyczna. Poprzez odpowiednią katechezę wspartą praktyką wspólnej modlitwy przed tabernakulum lub przed wystawionym Najświętszym Sakramentem należy w taki sposób formować dzieci i młodzież, aby ukształtować w nich pragnienie wstępowania do świątyni przed zajęciami szkolnymi czy po nich na chwilę osobistej modlitwy.

Do rozwoju kultu eucharystycznego mogą przyczynić się wszelkiego rodzaju nabożeństw adoracyjnych sprawowane zgodnie z przepisami Kościoła. Poprawna celebrowanie tych nabożeństw oraz ich właściwe odniesienie do Eucharystii może budzić wiarę w adorujących. Podobną rolę mogą odgrywać procesje teoforyczne, a szczególnie organizowana z okazji uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa.

Ożywieniu kultu eucharystycznego może sprzyjać zakładanie i działalność bractw adoracyjnych. Wspólnoty takie ukazują obecną we współczesnym świecie szczególną potrzebę odczucia *sacrum* i ducha kontemplacji. Właśnie to stanowi doskonałą okazję do pogłębienia pobożności eucharystycznej. Postawa członków bractwa jest ponadto świadectwem wobec pozostałych wiernych.

W Kościele w Polsce adoracja wystawionego Najświętszego Sakramentu cieszy się dużą popularnością u wiernych. Również można zauważyć, że tam gdzie odbywa się adoracja wieczysta lub kościoły są otwarte przez cały dzień, wierni często przychodzą oddać cześć Chrystusowi eucharystycznemu. To na pewno bardzo cieszy. Trzeba jednak dokonać pewnego wysiłku, żeby adoracyjny kult Najświętszego Sakramentu bardziej powiązać z Eucharystią i sprawować go w sposób właściwy w przypadku nabożeństw ludowych ku czci świętych. W tym przypadku duszpasterze, którzy również winni być teologami, powinni sobie odpowiedzieć na pytanie, czy rzeczywiście do każdej litanii lub innego nabożeństwa ku czci świętych trzeba wystawiać Najświętszy Sakrament. Czy ta praktyka nie zniekształca zarówno kultu Eucharystii, jak i kultu świętych? Niewątpliwie cennym dokumentem, który może pomóc w odpowiedzi na postawione pytania i znalezienie właściwych rozwiązań, jest *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*.

SOMMARIO

In riferimento all'esposizione ed adorazione del Santissimo Sacramento si possono notare oggi due diverse tendenze. La prima consiste in totale o parziale riduzione al minimo la stessa celebrazione. La seconda invece vede l'esposizione del Santissimo come parte indispensabile di ogni celebrazione liturgica. L'articolo presenta la dottrina della Chiesa in riferimento alla natura e possibili modi dell'esposizione del Santissimo Sacramento. In modo particolare vengono sottolineati le ce-

lebrazioni eucaristiche ed esposizioni del Santissimo Sacramento durante cosiddette celebrazioni popolari. I documenti della Chiesa dichiarano che l'esposizione della Santissima Eucaristia deve sempre portare le menti dei fedeli alla piena convinzione circa la miracolosa presenza di Cristo in Sacramento e inoltre deve portare fedeli alla comunione spirituale con Lui. Per questo si deve porre forte accento sulla stretta relazione tra il Santissimo esposto e la Santa Messa. Inoltre le celebrazioni eucaristiche bisogna organizzare in modo affinché i fedeli pienamente adorassero Cristo presente in segno del pane eucaristico. L'ordine delle celebrazioni col Santissimo esposto deve comprendere la proclamazione della Parola di Dio, il canto, le preghiere comunitarie e quelle in silenzio. E' vietata l'esposizione allo scopo della benedizione eucaristica. Questo divieto riguarda la celebrazione della Santa Messa e altre celebrazioni eucaristiche.

Parole chiavi

adorazione, Santissimo Sacramento, esposizione del Santissimo, adorazione del Santissimo, Santa Messa, presenza di Cristo, comunione spirituale, Parola di Dio